

Gecekondu Direniş: Dikmen Vadisi Örneği

İrem Yılmaz, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi,
Sosyoloji Bölümü, e-posta: iremyilmaziy@gmail.com

Dikmen Vadisi, Ankara'nın göbeğinde, kısır döngüye girmiş bir kentsel dönüşüm projesinin mekânı olan, son kalan gecekondu bölgelerinden biridir. Sakinler muhatap alınmadan, masa başında yazılıp çizilmiş projeye karşı 2006'dan bu yana süren bir direnişin de sahnesidir. Bir grup insanın, barınma hakları için yürüttükleri mücadele, yıkım tehditlerinin yanında gündelik hayatlarını zorlu bir sınava çeviren yıldırma politikalarına karşı da istikrarlı bir şekilde sürdürülmektedir. Şehir onları ihtiyamlı binalarıyla gizlese, gürültüsüyle seslerini bastırda da dokuz yıldır bıkmadan direnmeye devam etmektedirler.

Sanayi devrimi ile büyüyen kentler ve beraberinde ihtiyaç duyulan emek gücü, kent nüfusunun hızla artmasına sebep olmuştur. Bu durum, ayak uydurmaya çalışan üçüncü dünya ülkeleri için beraberinde bir konut sorununu getirmiştir. Bu sonuç, "kırsal toplumu dönüştüren mesleki değişme ve toplumsal hareketlilik, talep oluşturma, siyasal katılım ve sonuçta bir kentsel-ulusal bütünleşme sürecinin" (Karpaz, 2003: 21) parçasıdır. Sorunun çözümü ise Türkiye'de gecekondu, diğer ülkelerde ise farklı isimlerle adlandırılan ancak yaklaşık olarak aynı şeye karşılık gelen kaçak yapılar yoluyla sağlanmıştır. Üzerine yapılan çalışmalar bu kaçak yapıları genellikle bir sorun olarak kabul etse de, aslında daha ziyade bir sorunun çözümü olmuştardır (Karpaz, 2003: 29).

Türkiye'de gecekonduculuğun tarihi 1940'lı yıllara kadar götürülebilir. Şehrin görece uzağına inşa edilen yapılar zamanla şehir genişledikçe ortasında kalmış ve değerlenmişlerdir. Böylece teker teker kentsel dönüşüm projeleri kapsamına alınmaya başlanmışlardır. Söz konusu projeler öncelikli olarak sermayenin soğurulması işlevini gördüklerinden (Harvey, 2013), üzerinde yaşayan insanların ihtiyaçları ikinci plana atılmıştır. Bu durum da çeşitli direniş hareketlerini beraberinde getirmiştir.

Batı menşeli baskın literatür, kentsel sosyal hareketleri "yeni orta sınıf"ın tekeline almış olsa da, bahsi geçen gecekondu direnişlerinin de bu kapsamda bir okumasının yapılabileceği savunulabilir (Ergin ve Tılıç, 2009: 918). Kent mücadelesinde özellikle farklı sosyal grupların birlikteliğini öngören Castells'in "toplu tüketimci bakış"ı, gecekondu direnişini anlamak için işe yarayacaktır. Ait oldukları kent mekânları için mücadele eden gruplar arasında radikal bir farklılıktan söz edilemez. Bu kavramlar üzerinden bir örneğe bakılmaya çalışılacaktır. Bu amaçla 2012-2014 yılları arasında kendi tez çalışmam için

gerçekleştirdiğim görüşmelerden, direnişleri boyunca mahalleli tarafından biriktirilen gazete haberlerinden ve bir mahalle sakini tarafından direnişin ilk gününden beri tutulan günlükten yararlanılmıştır. Bu örnekte özellikle direniş biçimlerine odaklanılmıştır.

Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi

Dikmen Vadisi, 1970'lerde üzerine ilk gecekondular inşa edilirken, Ankara'ya bağlı Dikmen Köyü'nün mera olarak kullandığı boş bir araziye; bugün şehrin ortasında kalmış, lüks daireler ve villalarla çevrelenmiş, Engels'in benzerleri için yüz yıl önceden öngördüğü kaderi yaşayan bir mekândır. Bölge, İlker Mahallesi ve Oran arasında uzanan vadi boyunca, sağlıklı soluma dizilmiş gecekondulardan oluşmaktadır. Dikmen Caddesi'nin sonundan aşağıya doğru kıvrılan dar yokuştan inerken sol tarafta başlayan evler, İpek Üniversitesi'nin alt kısmında son bulur. Cadde boyunca, ilk bakışta fark edilmeyen kırık dökük merdivenler ve dik yamaçlardan vadiye inen kestirme yollar olsa da; yokuş, en uzun fakat en güvenli olanıdır. Bu sebeple, dışarıdan gelecek olanlara genelde buradan tarif edilir. İki arabanın yan yana zor geçtiği yokuşun sonuna yakın, mahallede kalan tek bakkalın hemen yanında, basamakları görece seçilebilen dik merdivenin sonu vadiye çıkar. Yukarıya doğru bakınca, her yer yemyeşildir. Gecekonduların bahçelerindeki rengârenk çiçekler ve meyve ağaçları üst üste dizilmiştir. Bunun yanı sıra Vadi, tüm Dikmen'i kapsayan, ilk üç aşaması tamamlanmış bir kentsel dönüşüm projesinin son iki etabının konusu ve ilk tebligatın ulaştığı 2006 yılından bu yana dokuz yıllık bir direnişin sahnesidir. O yüzden aşağıya doğru bakınca, yıllardır asfalt atılmamış paramparça bir yolla, yolun kenarında toplanmamış çöplerle ve ortasında akan, kim bilir hangi yıkımda patlamış ve tamir edilmemiş kanalizasyon borusundan sızan pis suyla karşılaşsınız. Dokuz yıldır üzerine barikatlar kurulan, eylem için bazen yürünen bazen oturlan, polis ve yıkım ekipleriyle karşı karşıya gelinip çatışılan bu yol, bir bakışta direnişi özetler niteliktedir.

Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi, 1990'lı yılların sonunda Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından başlatılmış, beş etaba ayrılmış ve henüz ilk üç etabı tamamlanmış bir projedir. Son iki etabı tamamlamak üzere çalışmalara 2006 yılında başlanmış ve bölgede yaşayan gecekondulara evlerini terk etmeleri için şartları belediye tarafından belirlenen bir anlaşma dayatılmıştır. Bu amaçla bir bilgilendirme toplantısı yapılmış ve ardından bugün İpek Üniversitesi'nin bulunduğu yere bir bilgilendirme bürosu açılmıştır. Anlaşmaya göre gecekondulara, evlerini yıkıp gitmeyi kabul ettikleri takdirde, devletin belirlediği düşük faiz oranlarıyla borçlanarak ev sahibi olacaklarının garantisi verilmiştir. 2006 yılında bölgede bulunun iki bin dört yüz haneden, bin dokuz yüze yakını anlaşmayı kabul ederek evlerini yıkıp gitmişlerdir. Fakat

anlaşmada evlerin teslimine ilişkin kesin bir tarih belirtilmemiştir ve yalnızca kurayla belirlenen doksan tanesi, şans eseri bugün tamamlanan dairelere yerleşebilmişlerdir.

Dikmen Vadisi Direnişi

Bu hikâyede direnişin özneleri, anlaşmaya yanaşmayı kalan beş yüz elli hanedir. Kalanlar en yoksullardır. İlk etapta içlerinden bazıları öne çıkar, kapı kapı dolaşarak diğerlerini örgütlemeye çalışır. Belediyenin açtığı bilgilendirme bürosuna karşılık, Barınma Hakkı Bürosu'nu kurarlar. Vadi'nin tam ortasında yer alan bu büro, herkesin evinden getirdiği bir parça eşya ile oluşturulmuş kolektif bir mekândır. Burada sık sık toplanıp ne yapılabileceği üzerine tartışılır. Bu sırada Belediye Encümeni yeni bir yıkım kararı ile belirlenen yedi gecekondu boşaltılmasını, yoksa zorla boşaltılacağını bildirir. Yedi gecekondu, bu süreçte aktif rol oynayan isimlere aittir. Bunun üzerine mahalleli tarafından derhal "acil eylem kararları" alınır. Bu kararlara göre, yıkılmak istenen yedi ev tüm mahalle tarafından sahiplenilir ve buralarda yirmi dört saat boyunca dönüşümlü olarak nöbet tutulmaya başlanır. Her gece vadi boyunca, kitlesel meşaleli yürüyüşler gerçekleştirilir. Kendi aralarında oluşturdukları eylem grupları ile hareket kent merkezine taşınır. Bahsi geçen yıkım tarihinde de mahalle girişlerine barikat kurulmasına karar verilir. Nitekim belediyenin geleceğini söylediği tarihte barikatlar kurulur, ateşler yakılır. Fakat yukarıda bekleyen ekipler vadiye inmez. Bu bir rehavete sebep olmak yerine, hareketi kamçılar. Kent merkezinde yapılan çeşitli eylemler ve basın açıklamalarının yanında Vadi'de de direniş aktif olarak devam eder. 2006 yılının Aralık ayında, projenin tamamlanmış kısmına kadar tek sıra halinde kalabalık bir yürüyüş gerçekleştirilir. Burada bir insan zinciri oluşturulup, iki mekân arasına bedenleriyle sembolik bir sınır çizerler.

1 Şubat 2007, direnişin tarihinde bir dönüm noktası olur. Sabahın erken saatlerinde yaklaşık sekiz bin kişilik bir ekip, kamyonlar, greyderler, ambulanslar ve itfaiye araçları mahalleye girer. Gruplar arasında tüm gün boyunca sürecektir olan bir çatışma başlar. Mahalleli, ekiplerin yıkılmak üzere yöneldiği her evi, yine kendi bedenleriyle savunur. Hep birlikte yıkılacak evin içine girerler. İlerleyemesin diye araçların önüne yatarlar. On dört kişi gözaltına alınır, onlarca yaralanır. Günün sonunda ekipler, yıkım işlemini gerçekleştirilmeden mahalleden çıkmak zorunda kalırlar. Ardından bu tarih mahalleli tarafından her yıl belediyenin önüne siyah çelenk bırakılarak anılır. Paylaştıkları böyle özel bir günün olması, direnişi geliştirmiş, mahalledeki örgütlülüğü pekiştirmiştir. Gün boyunca birbirlerinin yanında durarak dayanabilmiş olmaları, aralarındaki bağları güçlendirmiştir. Bugün bile herkes direnişi, ilk olarak söz konusu günden başlayarak anlatmaktadır. Her biri için hem bir travma hem de güçlenerek çıktıkları bir sınavdır. Ayrıca hareketin bilinirliği artmıştır ve çok sayıda

sendika, meslek odası, siyasi parti ve kitle örgütleri tarafından desteklenmeye başlamışlardır. Kent merkezinde ve Vadi'de eylemler artarak devam eder. Yaz aylarında, sonradan gelenek haline getirilerek her yaz düzenlenecek olan bir dayanışma şenliği organize edilir.

2007 yılının Eylül ayında, vadi adına gönüllü avukatlar tarafından açılan davanın sonucunda, Ankara İdare Mahkemesi, projeye ilgili olarak yürütmeyi durdurma kararı verir. Ancak tehditler devam eder. Düzenli olarak toplandıkları Barınma Hakkı Bürosu kundaklanır. Bu olay da direnişin tarihinde önemli bir yere sahiptir. Derhal bir araya gelip büroyu yenilerler. 2009 yılında gerçekleştirilen yerel seçimlerden aynı belediye zaferle çıkınca, yıkım baskısı artmaya başlar. Bunun üzerine mahalleli tarafından, acil eylem grupları oluşturulmak üzere yeni kararlar alınır. Olup biteni kamuoyuna duyurmak amacıyla alınan kararlar hızlıca uygulanmaya başlanır. Sonuç olarak aynı yılın Haziran ayında Belediye Meclisi'nde alınan kararlar proje iptal edilir. Fakat bölgeden elde edilecek rant vazgeçilemeyecek kadar fazladır. Dolayısıyla Belediye Meclisi ve mahkeme kararına rağmen yeni çıkış yolları aranır. Bu noktada imdada meclis yetişir. Konuyla ilgili yapılan yeni yasal düzenlemeler ile bölge tekrar kentsel dönüşüm kapsamına alınır. Süreç baştan başlar. Gönüllü avukatlar tarafından yürütülen davalar neticesinde İdare Mahkemesi tarafından 2012 yılında verilen yeni bir durdurma kararına karşılık, bölge Ankara Büyükşehir Belediye Meclisi tarafından yeni yasaya dayanılarak "afet riski altında" ilan edilir ve bu şekilde dava açma yolu da kapatılmış olur.

Tam bir yılın hikâyesine dönen proje için 2013 yılında belediye tarafından, yıkımın ihaleyle devri yönünde karar verilir. İhaleyi alan taşeron şirketin mahalleye keşif amacıyla yaptığı ziyaretler Vadi halkı tarafından tepkiyle karşılanır. Herhangi bir adresi ya da kaydı bulunmayan bu şirket adına gelen silahlı kişiler tarafından tehdit edilirler. Birkaç hafta sonra Barınma Hakkı Bürosu aynı kişiler tarafından kurşunlanır. Üstelik mahalleden karşılık veren birinin tutuklanması, meseleyi mahallelinin gözünde farklı bir boyuta taşır. Konuyla ilgili kamuoyunu bilgilendirmek üzere basın toplantıları ve eylemler gerçekleştirilir. Bu hadise sonrası mahalleye dışarıdan verilen destek artar. 2014 yılı itibarıyla gelinen son aşamada, belediye Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi'nin son iki etabını komple devretmek üzere ihale görüşmelerine devam etmektedir.

Sonuç: "Direnmezsem Ölürüm"

Dikmen Vadisi'nde dokuzuncu yılını dolduran direniş boyunca çeşitli örgütler ve siyasi partiler müdahale ederek harekete yön vermeye çalışmış olsalar da başrollerde hala mahalleliler bulunmaktadır. Başlıkta kullanılan cümle ilk bakışta bir sol örgütten öğrenilmiş havalı sloganlardan biri gibi dursa da, Vadidekiler

tarafından kullanıldığında farklılaşır. Zira bu cümleyle kastettiği, fiilin gerçek anlamına karşılık gelmektedir. Mahallenin ilk sakinlerinden biriyle kullandığı bu cümle üzerine açılan bir sohbet esnasında kendisi, şu anda bile gelirinin giderlerini karşılamadığını, dolayısıyla evinden atılırsa yeni bir ev kiralamaya gücünün yetmeyeceğini, soğuktan ya da açlıktan öleceklerini ve direnmekten başka şansı olmadığını söylemiştir. Burada söz konusu olan farklı siyasi görüş, etnik kimlik ve inanıştaki insanın verdiği sınıfsal bir mücadeledir. Öne çıkan isimler, sosyal demokrat bir kimliğe sahip olsalar da, dışlayıcı değil kapsayıcı bir yol izlerler. Ayrıca herkes yürüttükleri dava sonuçlanana kadar tüm kimliklerini bir kenara bırakmış gibidir. Bunlardan fazla söz etmez, ön plana çıkarmamaya özen gösterirler.

Direnış, özenle oluşturulmuş bir iş bölümüne dayanmaktadır. En yaşlısından en gencine kadar herkesin bir görevi vardır. Örneğin yıkım ekiplerini beklerken, çocuklara, oyun parkı ve Barınma Hakkı Bürosu'nun bahçesindeki kümesi koruma görevi verilmiştir. Ya da çeşitli sebeplerle evden çıkamayan kadınlar, eyleme giden arkadaşlarının küçük çocuklarına bakma görevini üstlenir.

Dokuz yıldır mahalleye gelen yıkım ekiplerine karşı bedenlerini kullanarak gösterdikleri aktif direnişin yanında, aslında her gün, sabahtan akşama kadar direnirler. Zira 2006 yılından beri belediyenin hiçbir hizmetinden yararlanmamaktadırlar. Çöpleri toplanmaz, yolları yenilenmez, aksine anlaşılanların evlerini yıkmak bahanesiyle gelen ekipler tarafından "yanlışlıkla" zarar verilir. Mahalleye toplu taşıma girmediğinden, evlerine ulaşabilmek için metrelerce yürürler. Kırık dökük yollar yüzünden servis girmediğinden çocuklar da okula yürüyerek gider. Ekmek alabilecekleri en yakın bakkal mahallenin girişindedir. Yıkımlar sırasında zarar gördüğünden telefonları kesilir, elektrikleri, suları günlerce verilmez.

Yaşanılan bu zorlu şartlar mahalleli arasında yardımlaşma duygusunu geliştirmiştir. Üstelik yalnızca kendi aralarında değil, önceden yalnızca televizyonlarda görüp anlam veremedikleri hareketlere mensup insanlara karşı da ön yargıları törpülenmiştir. Eylemlerinin konusu yalnızca kendi sıkıntılarıyla sınırla kalmamış, zamanla çeşitlenmiştir. Örneğin farklı bölgelerdeki kentsel dönüşüm mağdurlarına, grevdeki işçilere vs destek eylemleri düzenlemişlerdir. Sürekli güncel yıkım tehdidi ve ortaklaşa gerçekleştirdikleri etkinlikler örgütlülüklerini ve direnişlerini canlı tutmuştur. Bu, dokuz yıldır her pazar günü toplanacak kadar disiplinli, bir diğerini yalnız bırakmayacak kadar organize ve başka şansları olmadığı için zorunlu bir örgütlülüktür. Onlarinkini diğerlerinden farklılaştıran da budur.

Kaynakça

Ergin N ve Rittersberger-Tılıç H (2009). *Kentsel Yenilemeye Karşı Taban Direnişi: İstanbul Güzeltepe Örneği*. 6. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi.

Harvey D (2013). *Asi Şehirler*, Çev. A D Temiz, İstanbul: Metis.

Karpat K (2003). *Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm*, Çev. A Sönmez, Ankara: İmge.